

Janez Juhant

Ali odmeva in kako odmeva koncil v Cerkvu na Slovenskem?

Uvod

»To, kar ta cerkveni zbor iz zakladnice cerkvenega nauka poklada pred svet, ima namen pomagati vsem ljudem našega časa, pa naj verujejo v Boga ali naj ga ne priznavajo izrecno, da jasneje spoznajo vse, k čemur so poklicani, da svet bolje prilagodijo človekovemu visokemu dostojanstvu, da zahrepene po vesoljnem in globlje utemeljenem bratstvu in da se podžgani od ljubezni, z velikodušnim in združenim naporom odzovejo perečim zahtevam naše dobe.«¹

Ob letošnji obletnici konca drugega vatikanskega cerkvene zbora (dalje DVCZ) si tako v Cerkvu kot izven nje ljudje postavljajo vprašanje, kako in koliko je DVCZ vplival na življenje Cerkve in družbe. Še posebej, ker DVCZ pomeni bistveno novo usmeritev Cerkve v moderni dobi. Če so dotedanji zbori in druge izjave Cerkve² kritizirali in celo obsojali novoveško družbo, se je DVCZ izrecno pozitivno sprejel moderno družbo in človeka in ga nagovoril v vseh razsežnostih sodobnega življenja.

Tukaj označujemo z moderno dobo čas in miselnost od začetka novega veka do danes. Določa jo pogled na človeka kot subjekt, se pravi, pogled na svet z vidika človeka. Dalje je moderna ta pogled okrepila z razvojem tehnike in tehnologije in s težnjo, da življenje človeka in družbe uredi po enostavnih, operativnih in total(itar)nih vzorcih življenja, kakor ga je skiciral nemško-francoski mislec Paul Henri Thiry d'Holbach (1723-1789) s svojim delom *Sistem narave*.³ Do potankosti so moderno usmerjenost izpeljali moderni nacionalni in imperialni sistemi, še posebej v svojih totalitarnih izvedbah, ki jih poznamo kot komunizem in nacionalsocializem.⁴ Ti sistemi so utelešenje popolne nadvlade sistema nad človekom, kar pa dejansko

¹ Prim. DVCZ, pastoralna konstitucija o Cerkvu v sedanjem svetu *Gaudium et spes* (dalje CS), 91.

² Prim. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum et definitionum et declarationum*, Barcinone 1965, 423 sl.; Št. 1851 pp., 1901 sl. (Tridentinski cerkveni zbor), št. 2901 sl. (Syllabus), št. 1816 sl. (Prvi vatikanski cerkveni zbor).

³ Prim. P. H. T. d'Holbach (sicer Paul Heinrich Dietrich, tukaj pa pod psevdonomom J. Castillon), *Observation sur le livre intitulé System de la nature*, Berlin 1771 (delo je aprobiral pruski kralj Friderik II.).

pomeni, da peščica ljudi vlada nad ostalo množico. Ravno zaradi totalitarnega sistema, ki popolnoma obvladuje celotno družbo in seveda tudi civilno družbo so bile ideje DVCZ toliko manj uresničljive v komunističnih deželah, saj so zamisli o svobodi, dialogu in odprti skupnosti, kar je poudarjal zbor, nasprotovale zaprti in nadzorovani komunistični družbi.

Cerkev se je skušala tem sistemom postaviti po robu, in sicer tako, da je nasproti njim postavljala alternativne organizacijske oblike, ki temeljijo na poglobljenih osebnih odnosih. Tudi DVCZ je ubral ta nov način, ko je Cerkev v ospredje postavila konkretnega človeka in njegove potrebe in postavila načelo dialoga za temelj urejevanja odnosov v Cerkvi in izven nje.⁵ Poenostavljeno bi lahko rekli, da je DVCZ v Cerkvi uveljavil stališče postmoderne, bolj natančno pa to pomeni, da je Cerkev z DVCZ postavila v središče človeka, kar je temeljni nauk krščanstva. Programsko je to izrazil papež Janez Pavel II. s svojo okrožnico *Človekov odrešenik*.⁶

1. Cerkev in družbene spremembe v novem veku⁷

Cerkev je ves novi vek doživljala hude pritiske od zunaj; ti so bili zanjo neprestan izziv. Ker je krščanska Cerkev sama v svoji zgodovini sprožila in sooblikovala ta razvoj, je tudi danes glede na njeno osnovno poslanstvo njena naloga pomagati pri razrešitvi odprtih dilem človeka in družbe. Za takšno pot se je odločil in to sooblikovanje potrdil tudi DVCZ, ko je na začetku pastoralne konstitucije izjavil: »Veselje in upanje, žalost in tesnoba današnjih ljudi, posebno ubogih in vseh kakorkoli trpečih, je hkrati tudi veselje in upanje, žalost in tesnoba Kristusovih učencev.«⁸ Služenje je temeljna odlika Kristusovih učencev po vzoru Jezusa Kristusa, zato je to osnovno poslanstvo kristjanov in njihove skupnosti-Cerkve v vsej njeni zgodovini. Vendar je Cerkev v preteklosti to svoje poslanstvo pogosto prekrila z navlako drugih zgodovinskih usedlin in primesi, ko se je posvečala drugim dejavnostim in se včasih ujela tudi v pasti posvetnosti, kar je zameglilo in oteževalo njeno osnovno poslanstvo služenja Bogu in ljudem.

V zadnjih stoletjih se je Cerkev zaradi teh usedlin neustrezno borila proti moderni, pogosto se ni oprla na evangelij, pač pa je hotela biti alternativni sistem moderni, in to s sredstvi prav te moderne, katerih glavni cilj je bil, kdo bo imel premoč nad modernim človekom. Pravoslavne Cerkve so po mnenju P. S. Huntingtona še danes vpete v ta razmerja in se niso sposobne prilagoditi novim tržnim in tekmovalnim (kompetitivnim) razmeram, ki jih

⁴ Prim. Z. Bauman, *Dialektik der Ordnung*, Europaeische Verlagsanstalt, Hamburg 2002; H. Arendt, *Izvori totalitarizma*, Claritas, Ljubljana 2003.

⁵ Prim. CS št. 90/1, 92.

⁶ Prim. Janez Pavel II., okr. *Redemptor hominis*, v: CD 2, Ljubljana 1979 (naprej *RH*).

⁷ Prim. CS, 5

⁸ CS, 1.

ne določa več zgolj sistemsko-organizacijska premoč, pač je odločilna uspešnost na trgu. Postavlja se vprašanje, ali je mogoče tudi vero uveljaviti s tržnimi odnosi in kako naj človek kot bitje pride sploh do izraza in s tem njegova vera, če je v družbi odločilen proizvodni proces.⁹ Od razreševanja tega vprašanja je odvisna tudi prihodnost krščanske vere. Tekmovalnost prinaša s seboj pritisk vseh na vse, zato prihaja do trka civilizacij.¹⁰ Pomembno vlogo v teh procesih ima islam, vendar je tudi njegovo delovanje podvrženo tržnim mehanizmom. Je pa ta razvoj privedel do nesorazmerij v svetu, ki jih omenja že koncil.¹¹

2. Hierarhični in demokratični red

Moderno zaznamujejo totalitarni, perfekcionistični sistemi, ki dosežejo višek v komunizmu in nacizmu sredi 20. stoletja. Značilna težnja modernih sistemov je popolno delovanje, ki temelji na ideji človeka stroja, popoln nadzor (policijski sistem), tehnološko obvladovanje. Cerkev je sistemom kljubovala in ves novi vek vztrajala v obrambni drži proti njim.

S propadom totalitarnih sistemov se je absolutna totalno urejena družbena struktura moderne prevesila v postmoderno.¹² Za razliko od moderne sistemsko totalno urejene družbe je značilnost postmoderne iskanje individualnega, »institucionalizacija in standardizacija življenjskih položajev in biografskih vzorcev«. ¹³ Jean-Francois Lyotard govori o koncu velikih zgodb¹⁴ in uveljavljanju različnih pogledov, ki so utemeljeni na malih zgodbah, na zgodbah posameznikov, ki se tako vzpostavljajo (institucionalizirajo) kot posamezniki. Takšno uveljavljanje posameznikov pomeni tudi upoštevanje njihovih različnosti in posebnosti. Postmoderni misleci tako uveljavljajo osnovno krščansko držo, da je človek temelj družbenega sistema.¹⁵ Ta drža je tudi temelj postmoderne demokratične strukture, kateri pa Cerkev še vedno postavlja nasproti hierarhično.

Presenetljivo, da mnogi v Cerкви vidijo v postmodernih težnjah predvsem relativizem, čeprav gre ravno za uveljavljanje človeka kot osebe. To pa je v krščanskem smislu oseba po podobi Jezusa Kristusa. DVCZ je s svojo odprtostjo do sveta prenehal z obsodbami modernih stranpoti in nagovoril

⁹ Daiva Döring, *Werte in der Wissenschaft, das Wertfreiheitsprinzip und Verpflichtungen der WissenschaftlerInnen*, v: *Wissenschaft, Wertfreiheit, Lebensform*, Salzburg 2003, 47-51.

⁹ Prim. S. P. Huntington, *Kampf der Kulturen*, Europaverlag, München 1996, 144 sl.

¹⁰ Prim. *prav tam*, 260 sl.

¹¹ Prim CS, 5-8.

¹² Prim. Z. Bauman, *Tekoča moderna*, cf, Ljubljana 2002.

¹³ U. Beck, *Družba tveganja na poti v neko drugo moderno*, Krtina, Ljubljana 2001, 187.

¹⁴ Prim. J. F. Lyotard, *Das postmoderne Wissen. Ein Bericht*. H. Böhlau, Wien/Graz 1986.

¹⁵ Prim. *RH*, 13.

modernega človeka v tej njegovi temeljni razsežnosti. Kljub pomembnim novim poudarkom, ki jih dajejo besedila DVCZ in tudi kasnejši papeški dokumenti, pa ima Cerkev še danes težave pri dialogu s sodobnim svetom. Težave izhajajo iz različnega dojetanja sveta in resničnosti kot take: svetni sistem se vedno bolj demokratizira in tako prihaja do napetosti med demokratičnim redom v svetu in cerkvenim hierarhičnim redom. Tu gre predvsem za različnost obeh mentalitet. Demokratična mentaliteta, ki jo spodbuja postmoderna individualizem tudi ne priznava formalnih avtoritet. Hierarhični red pa temelji na pokorščini in izvajanju programa, ki ga dajejo avtoritete.

Različnost teh dveh redov se kaže tudi v njunem delovanju. Hierarhični red, po katerem formalno deluje Cerkev, ima na svojem dnu duhovnika, ki je izpolnjevalec zahtev in direktiv sistema. Duhovnik je zaradi tega najšibkejši člen sistema. Na njem se preizkušata oba reda: svetni in cerkveni. Duhovnik dobiva direktive, ki naj bi jih izvajal. Medtem ko laiki niso več ne sposobni in ne pripravljeni izpolnjevati direktiv, je duhovnik kot spodnji člen hierarhičnega reda prisiljen izvajati direktive sistema. To pa je vedno težje, čeprav Cerkev danes tudi od laikov zahteva, da izpolnjujejo hierarhične smernice, kar potrjuje dokument o političnih stališčih katoličanov, ki ga je izdal bivši prefekt kongregacije za pouk vere in sedanjí papež Joseph Ratzinger.¹⁶

Položaj duhovnika se je v svetu bistveno spremenil. V preteklosti je bil duhovnik poleg župana in učitelja najpomembnejša osebnost v kraju. V župnišču je bilo poleg njega vsaj še nekaj ljudi, kaplan(i), gospodinja, hlapci in dekle. Danes je položaj popolnoma drugačen. Duhovnik je že po mentaliteti individualist, ta individualizem mu utrjuje še celibat, rob hierarhičnega sistema pa ga izolira nasproti postmodernemu demokratičnemu družbenemu čutenju. Ker v sodobni družbi vedno bolj prevladuje individualizem, duhovnik v svoji individualnosti ostaja kot izvajalec sistema izoliran. Deležen pa je tudi prednosti sodobnih individualistov, ki si lahko poljubno iščejo svoje partnerje. Njegovo delovanje ostaja izolirano in ne najde odmeva v svetu. Razen tega nima nikogar, ki bi mu omogočal ustrezno nadomestilo v njegovi izoliranosti, je skratka najšibkejši člen sistema. Tega se je zavedal tudi koncil, zato je skušal v sistem v večji meri vključiti laike, saj so že ob poteku koncila dobivali pomembno vlogo kot svetovalci. Koncilski očetje so s svojim delom potrdili, da je delo laikov in njihovo čutenje sveta zelo pomembno za prisotnost in delovanje Cerkve v sodobnem svetu.¹⁷ V Sloveniji se laiki zaradi družbenega reda niso mogli in niso smeli uveljavljati pri tem delu. To je bila velika ovira pri uresničevanju idej DVCZ v slovenskih razmerah.

¹⁶ Vgl. J. Ratzinger, *Lehrmäßige Note zu einigen Fragen über den Einsatz und das Verhalten der Katholiken im politischen Leben*, Wien 2003.

¹⁷ Prim. DVCZ, odlok o laškem apostolatu *Apostolicam actuositatem*, 3.

3. Tržne zakonitosti

Danes se stanje kljub pritiskom starih sil in ostanku usedlin bivšega sistema v mentaliteti ljudi tudi v Sloveniji korenito in hitro spreminja. Slovenska družba se iz komunistične trdnjave hitro preoblikuje v demokratični in predvsem tržni družbeni red. Pod vplivom svetovnih tokov, ki jih določajo globalizacijski procesi se tudi pri nas uveljavljajo tržne razmere, v katerih se mora vsakdo boriti za svoj obstoj. DVCZ je poudaril, da je treba te procese usmerjati tako, da ne bo vsiljevanja, pritiskov in »poželenja po nadvladi«. Tržnim zakonitostim se ne da izogniti, vendar naj te »omogočajo zdravno mednarodno izmenjavo«. ¹⁸ Seveda pa delovni procesi danes določajo tudi tempo življenja. Cerkev se je z DVCZ aktivno opredelila tudi do teh vprašanj sodobnega časa in jih sprejela kot okoliščine sodobnega načina življenja, da bi lahko bolje razumela človeka, ki živi v teh razmerah. Koliko pa se je to v lahko resnici zgodilo?

Najprej se postavlja vprašanje, ali tržne zakonitosti lahko terjajo tudi tržnost vere? In če je mogoče tudi vero »tržiti«, kaj to pomeni za konkretno delovanje vernikov, posebej poklicnih oznanjevalcev? Vodilo družbe naj bi bil razvoj, katerega temelj naj bi bil gospodarsko-tehnološki napredek. Zato pa je osnovno gonilo sveta tekmovalnost. ¹⁹ V katoliški Cerкви se še vedno ne zavedamo, da ta pravila vplivajo tudi na življenje Cerkve in pogosto ravnamo, kakor da smo še vedno v predmodernej dobi. Ljudje Cerkve imajo predstavo, da je vse, kar Cerkev posreduje oz. »prodaja«, večno, nespremenljivo in zato ni podvrženo tržnim zakonitostim. Zato Cerkev preHITEVajo drugi: sekte, druge verske skupnosti in posebno muslimani, ki se znajo bolj tržno (včasih celo nasilno) obnašati do teh družbenih razmer. Zanimivo, da so npr. protestanti v južni Ameriki zaradi svojega ofenzivnega delovanja veliko bolj uspešni kakor pa katoličani, kar potrjuje povečanje števila njihovih vernikov kar za 50 milijonov. ²⁰

Neizprosnost tekmovalnosti določa sodobni način življenja, ostaja pa vprašanje, kako odgovoriti na probleme človeka, ki ga ta proces usužnjuje. Tržne zakonitosti namreč ne služijo vedno človeku. DVCZ pravi o napredku: »Narodom v razvoju naj bo predvsem pri srcu, izrečno in dosledno si postaviti za cilj razvoja čim večjo spopolnitev človečnosti svojih državljanov.« ²¹ Na to so opozarjali tudi papeži Janez XXIII., Pavel VI. in Janez Pavel II. v svojih okrožnicah o družbenih vprašanjih. ²² Janez Pavel II. govori o

¹⁸ Prim. CS, 85.

¹⁹ Prim. Vlada RS, *Nacionalni raziskovalni in razvojni program*, Ljubljana 2005.

²⁰ Prim. Huntington, *n. d.*, 150.

²¹ CS, 86.

²² Prim. J. Juhant, R. Valenčič (ur.), *Družbeni nauk Cerkve*, MD, Celje 1994.

človeškem razvoju, za katerega si je treba povsod prizadevati, kajti solidarnost ni samoumevna.²³

Cerkev torej z DVCZ vzpostavlja pogoje za razumevanje problemov človeka postmoderne in s tem svetom deli usodo ujetosti človeka v sistemske okvire, ki ne dovoljujejo, da bi prišla do svoje veljave »mala zgodba«, torej človek v svoji enkratnosti, se pravi v svoji osebnosti. Obenem je to v sodobnih tržnih razmerah tudi problem tekmovalnosti, zavzemanja za človeka kot osebo in preseganja »imeti« z »biti« (Erich Fromm).

4. Individualizem in svoboda

Vsi ti problemi se zapletajo zaradi odločilne značilnosti postmoderne dobe, individualizma. Sociologi so si edini, da je bistvena določitev obdobja konca drugega tisočletja zaznamovanost z individualnostjo. Pomemben je človek kot posameznik, kot moški, ženska, skratka kot človek v svoji enkratnosti. Sicer ni tako preprosto, ker se, kot pravi Beck ustvarja nova standardizacija, »kot sprememba življenjskih položajev, biografskih vzorcev«. ²⁴ Odločilno vlogo pri tem imajo mediji. Ti standardizirajo posameznike v tipične skupine oz. življenjske položaje in vzorce. Tako znova nastaja nevarnost, da, čeprav velja človek kot moški, ženska in vsak terja svoje pravice, se človečnost izgublja. Zaradi družbenih razmer in tržnih zakonitosti je vedno težje najti pot do drugega. Človek izgublja svoje dostojanstvo, saj tudi odnose določa (izoliran) posameznik. Gre za svojevrsten paradoks: »Modernizacija ne vodi samo do izoblikovanja centralizirane državne oblasti, do koncentracije kapitala in do vedno drobnejšega prepleta delitve dela in tržnih razmerij, do mobilnosti, množične potrošnje itd., temveč tudi – in s tem smo pri splošnem modelu – do trojne ‘individualizacije’: *osvoboditve* iz zgodovinsko vnaprej danih družbenih form in vezi v smislu tradicionalnih kontekstov gospodstva in preskrbe (‘dimenzija osvoboditve’), *izgube tradicionalne varnosti* glede na praktično vednost, vero in vodilne norme (‘dimenzija odčaranja’) in – s čimer se pojem sprevrže tako rekoč v svoje nasprotje – *nove vrste vključevanja v družbo* (‘dimenzija nadzorovanja oz. reintegracije’).«²⁵ Po eni strani se posameznika osvobajajo tradicionalnih okvirov in vzpostavlja njegova enkratnost, po drugi strani pa se ga veže v nove okvire nadzorovanja in obvladovanja. Gre za »ahistorični model individualizacije«²⁶ za razliko od individualizacije v humanizmu in renesansi ali v protestantskem verskem humanizmu. Zdaj se človek kot posameznik čuti kakor na ledu, opravka imamo dobesedno s »tekočo moderno« (Z. Bauman).

²³ Janez Pavel II, okr. *Ob stoletnici* (1991), 29.

²⁴ Prim. U. Beck, *n. d.*, 188

²⁵ U. Beck, *n. d.*, 188.

²⁶ *Prav tam.*

Koncil je sicer dal težo vsem družbenim skupinam, ovrednotil je vlogo ženske v Cerkvah. Kljub temu pa prevladuje v Cerkvah moški del, kar ustvarja moški individualizem, ki ni usposobljen delovati v sodobnih tržnih zakonitostih. Kleriki delujejo pretežno kot izolirani posamezniki oziroma individualisti in kot upravljavci večnih resnic, ki se jim ni treba podvreči tržni tekmici. Zato pa postajajo vedno manj tržno zanimivi, kar stopnjuje njihovo izoliranost. To, kar tržijo, ni tržno blago. Nek duhovnik je to označil takole: Nič več se ne da loviti z mrežami, pač pa le še s trnkom. Če še trnek odpove, če torej duhovnik sebe zapre »tržnim tokovom«, potem ostaja v samozolaciji: Ženi je umrl mož, s katerim sta se zelo dobro razumela. Tako jo je prizadelo, da sama ni mogla tega več prenašati. Šla je k duhovniku in mu rekla: »Recite mi vsaj kakšno besedo, ne morem več zdržati.« Duhovnik je odvrnil: »Jaz nisem bil nikoli poročen, kaj naj Vam rečem!«

Celo prvo poglavje konstitucije Cerkev v sedanjem svetu govori o dostojanstvu človeka. Kdo zastopa to dostojanstvo oz. kdo je lahko še sploh njegov pričevalec, če se v svetu to dostojanstvo izgublja in če ga tudi duhovnik ni sposoben uveljavljati kot »tržno blago.«

Da bi Cerkev posebno v tranzicijskih razmerah, kakršne so tudi Sloveniji, lahko opravljala to poslanstvo, mora tudi organizacijsko oz. sistemsko urediti odnose v Cerkvah. Na podlagi pritiskov minulega režima so se v Cerkvah uveljavila določena nesvobodna razmerja. Personalna politika je bila v času komunizma pod nadzorom oblasti. To je ustvarjalo privilegije in nelojalna razmerja med kleriki, pa tudi pri me kleriki in laiki. Prav tako ostaja odprto vprašanje finančne transparentnosti, kar je v sodobnih tržnih razmerah še posebej pomembno. Brez dvoma ima v teh procesih odločilno vlogo tudi teologija.

Tržnost in konkurenčnost lahko izolirata tudi duhovnika, če se ta ni sposoben prilagajati tem razmeram, saj je po svoji duhovniški *forma mentis* že tako izoliran, dodatno ga izolira Cerkev z vzgojo in delovanjem, da ostaja le funkcionar. Cerkev zaenkrat nudi premalo sistemskih in trajnih rešitev za njegovo delo v tako zapletenem sodobnem postmodernem času in zato ostaja najšibkejši člen sistema.²⁷ V postkomunizmu je duhovnik v Sloveniji še dodatno izoliran, saj ga je bivši sistem desetletja s silo izrival iz družbe. Nenadna tržnost ga je postavila pred nerešljive naloge, ki mu dajejo občutek, da se nahaja na popolnoma neznanem področju. Ker je DVCZ odločno stopil na pot povezovanja z ljudmi in poudaril, da so vsi okviri, tudi medijski,²⁸ samo sredstvo, da bi vzpostavili pristne odnose, je odločilna naloga kristjanov danes, da uporabljamo vsa sredstva, da bi v Cerkvah ustvarjali odnose in v svetu lahko čim boljše uresničili Kristusovo poslanstvo in kot osebna skupnost sooblikovali skupno blaginjo vseh ljudi.²⁹ To zahteva pov-

²⁷ Prim. J. Juhant, *Globalisierung, Kirche und postmoderner Mensch*, LIT, Münster 2005.

²⁸ Prim. CS, 23.

²⁹ Prim. CS, 26-29.

sod (tudi v Cerкви) odgovornost in sodelovanje.³⁰ Kristjani naj se po besedah koncila »trudijo za vestno izpolnjevanje svojih zemeljskih dolžnosti in naj se v tem dajo voditi duhu evangelija.«³¹

Dolžni so s svojim življenjem uveljavljati »skladnost med vero in življenjem.«³² »Vrh tega naj se vsi dušni pastirji zavedajo, da s svojim vsakdajšnjim življenjem in s poklicno gorečnostjo kažejo svetu obraz Cerkve, iz katerega si ljudje napravljajo sodbo o moči in resničnosti krščanskega oznanila.«³³

5. Svoboda in organiziranost v nastajajočih demokracijah

Kakor civilna družba ima tudi Cerkev nalogo, da razjasni pretekla razmere in razmerja, opravi neke vrste čiščenje ter uredi svoje vrste za življenje v demokratični prihodnosti Slovenije. Pomembno vprašanje pri tem je svoboda in nevezanost na povezave, ki jih je ustvaril bivši policijski režim. Napraviti bilanco preteklosti oz. urediti vrste, pomeni pregledati, kje smo zdaj po 15 letih sprememb, odkriti znamenja časa za posameznike, stanove in skupine ter predvsem opredeliti probleme, ki jih prinaša hitri razvoj družbe, utemeljen na proizvodnem procesu in tržnih zakonitostih. To je bila naloga sinode, vendar se je premalo lotila konkretne analize položaja in razčlenitve nekaterih pomembnih vprašanj za delovanje Cerkve v Sloveniji.

Neorganski prehod, ki smo ga doživeli ljudje postkomunističnih držav pušča za seboj negotovost in praznino. Tranzicijski človek v neokapitalizmu in liberalnem individualizmu še bolj čuti svojo nesposobnost ravnati s svobodo. Ključni problem tranzicijskih držav je, da se svoboda, ki jo je postavil in opredelil DVCZ za Cerkev in družbo, v komunizmu ni mogla uresničiti in je zdaj prilika za izpeljavo tega procesa.³⁴ Značilen primer, kako se koncilski svoboda ni mogla uresničiti v komunizmu, je jezuitski pater Vladimir Truhlar.³⁵ S svojima deloma *Pokoncilski katoliški etos* in *Katolicizem v poglobitvenem procesu* je obravnaval dogajanje po DVCZ in se zavzemal za odprto in dialoško Cerkev in družbo. Slovenski komunisti so bili navdušeni nad njegovo kritično držo do cerkvene avtoritete in nad njegovim poudarjanjem izkustvene, ponotranjene teologije, vendar, ko je prišel z Gregorijane v Slovenijo, so mu hitro pokazali, da s svojimi idejami ne spada v totalitarni prostor, zato je moral spet v tujino in je umrl na Južnem Tirolskem.

³⁰ Prim. CS, 40.

³¹ CS, 43.

³² CS, 43.

³³ CS, 43.

³⁴ A. Máté-Toth, *Konzilsrezeption*, in: Máté-Tóth, P. Mikluščák, *Kirche im Aufbruch*, Schwabenverlag, Ostfildern 2001, 344.

³⁵ Prim. V. Truhlar, *Pokoncilski katoliški etos*, MD, Celje 1967; isti, *Katolicizem v poglobitvenem procesu*, MD, Celje 1971.

Boj proti Cerкви je klerike in laike utrjevala v drži pokorščine. Tako sta se na neviden način vzdrževala cerkveni in državni sistem, kljub temu da je Cerkev predstavljala opozicijo komunizmu in je omogočila njegov padec. Čeprav je bila Cerkev opozicija bivšemu totalitarnemu sistemu, sta se oba sistema v določenem smislu dopolnjevala, saj sta vzdrževala hierarhični oz. celo nadzorovali družbeni red. Znotraj tega odnosa so se oblikovala razmerja, ki niso dopuščala »presenečenj«; vse je bilo planirano in določeno. Totalitarni režim je poskrbel za obvladovanje vsega dogajanja. Ob sklicu DVCZ so morali škofje komunističnih držav podpisati lojalnostno izjavo, da ne bodo v Rimu na zboru govorili proti sistemu. Mnogi tudi niso dobili dovoljenja za odhod na zbor. Slovenski ordinariji so ga dobili. Zanimivo pa je, da so bili tudi slovenski škofje za resolucijo, ki je nasprotovala obsodbi komunizma.³⁶

Zaradi teh okoliščin je eno najpomembnejših vprašanj Cerkve tranzicijskih družb poleg vživljanja v svet postmoderne vprašanje svobode. Ker pa je vrednotenje svobode osebe oz. človeka kot posameznika odločilni moment postmoderne družbe, se oba problema stekata v eno. Oba vidika istega problema pa še posebej zadevata tranzicijske družbe. Izkušnja nesvobode otežuje »rabo« svobode. Še dodatno se kaže v tranzicijskih državah neustrezna humanistična izobrazba na vseh nivojih, opraviti imamo z neurejenim družbenim sistemom ter pomanjkanjem pravne kulture, kar položaj še bolj zapleta.

Cerkev se je na DVCZ pozitivno opredelila do (verske) svobode, obenem poudarila, da je »katoliška Cerkev učiteljica resnice«.³⁷ Odprto ostaja, kaj to pomeni za ekumenske odnose, saj poudarjanje (edine) resnice v katoliški Cerкви postavlja vprašanje, kako je z resnico v drugih krščanskih Cerkvah, kar povzroča zaplete v odnosih med cerkvami. Te je še dodatno zapletla izjava »Gospod Jezus«.³⁸ Izjava poudarja, da se je Cerkev vedno zavzemala za svobodo veroizpovedi, čeprav se zaveda, da so jo tudi kristjani kršili.³⁹ Obenem DVCZ zahteva, da družba pospešuje in zaščiti človekove pravice, med katerimi je tudi verska svoboda.⁴⁰ Ravno to je bil problem totalitarno vodenih družb. Zato je toliko bolj pomembno urediti pravno enakost in pravni red sploh, kakor ga zahteva Izjava o verski svobodi, da se bo svoboda lahko uveljavljala. Ker tudi Cerkev ni živela in se ni mogla

³⁶ Prim. *Acta Synodalia sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, zv. III. *Congregationes Generales CXXXIII-CXXXVII*, Città del Vaticano 1977, 804-805, navaja A. Lah, *Sprejem 2. vatikanskega koncila v Sloveniji*, v: P. Kvaternik (izd), *V prelomnih časih*, Družina, Ljubljana 2001, 13.

³⁷ Prim. DVCZ, izjava o verski svobodi *Dignitatis humanae*, 4.

³⁸ Prim. Kongregacija za verski nauk, izjava *Dominus Iesus* (slov. prevod v: *Concilium*, Družina, Ljubljana 2001, 195-221.

³⁹ Prim. *prav tam*, 12.

⁴⁰ *Prav tam*, 6.

uveljavljati, ostajajo posledice tega stanja tudi za tisti del družbe, ki ga pokriva Cerkev, torej je to pomembna naloga Cerkve na Slovenskem. S tem pa Cerkev omogoča in daje tudi podlago za družbeno svobodo.

Ko DVCZ govori o človeku, poudarja dostojanstvo, ki ga ima človek, ustvarjen po božji podobi.⁴¹ To dostojanstvo je razlog, da se človek razvija kot svobodno bitje, se obrne k dobremu in ravno s tem uveljavlja svojo podobnost Bogu.⁴² »Za svobodo nas je oprostil Kristus,« pravi apostol Pavel (Gal 5,1). Koncil zahteva svobodo za vse ljudi.⁴³

Cerkve postkomunističnih držav potrebujejo to svobodo. V veri in upanju ni razloga za kakršen koli strah. Prav tako ni razloga za bojazen pred svobodo. Seveda je svoboda v teh deželah problem, ker se ljudje še niso rešili strahu, ki jim ga je vcepila totalitarne polpreteklost. Cerkev je sama dolžna uveljavljati svobodo in tako spodbujati ljudi, da bodo premagali stanje, v katerem je bila »svoboda nesrečni dar.«⁴⁴ Ko svoboda postane temelj človekovega delovanja, potem se lahko začne tudi dialog, šele potem se razvija krščanska skupnost.

6. Svobodna skupnost kot osnova krščanstva

Individualistični družbi se postavlja težko vprašanje, kako dobiti ljudi skupaj. Člani Cerkve naj bi se odlikovali po vživljanju⁴⁵ v človeka. Sposobni naj bi bili vzpostavljanja dialoga s človekom. Kako pa naj bo tega sposoben sodobni individualist, ujet v potrošniške mreže? Kako naj to nalogo, za katero je v Cerkvi posebej določen duhovnik, opravlja on, ki je ujet v omenjene mentalne in organizacijske okvire? Duhovnik pa je še vedno glavni nosilec oznanjevanja v Cerkvi. Le samostojna, odrasla in dialoška osebnost bo mogla to nalogo vršiti v razmerah in zahtevah postmoderne družbe. Takšna osebnost raste v dialogu. Razvojno se proces začne z dialogom, ki ga vzpostavlja z otrokom mati, nadaljuje pa v dialogu z ostalimi ljudmi. Za kristjana se ta dialog vzpostavlja s Kristusom, kar mu daje svojevrsten pečat, odprtost in pripravljenost, da premaguje zemeljske ujetosti. Kristjanu omogoča, da kljub ujetostim v svetne okvire ohranja potrebno svobodo in odprtost za prihodnost. Predvsem pa je tak samostojen, svoboden in odrasel kristjan sposoben deliti po izjavi koncila »veselje in upanje, žalost in tesnobo današnjih ljudi, posebno ubogih in vseh kakorkoli trpečih.«⁴⁶ To naj bi postalo torej delež vseh kristjanov, še posebej duhovnikov. V tem je poslanstvo kristjana, z njim katero postaja podoben Kristus.

⁴¹ Prim. CS, 12.

⁴² Prim CS, 17.

⁴³ Prim. CS, 40.

⁴⁴ Prim. . R. Biel, *Lebens- und Todeszeichen der Kirche in Polen*, Innsbruck 1996, 171.

⁴⁵ Prim. I. Heise, *Einführung in eine Theologie der Empathie*, Wien 2000.

⁴⁶ CS, 1.

(Rim 12). Da bi pa kristjan mogel opravljati to nalogo, je potrebna ustrezna versko-etična drža in pripravljenost za izmenjavo verskih izkušenj, kakor je poudaril Truhlar z omenjenima deloma, s katerima je naletel na nasprotovanje tako pri državnih kakor pri cerkvenih krogih. Bolj kot kardakoli potrebujeta Cerkev in družba danes za uresničenje te naloge odrasle samostojne osebnosti, ki bodo s svojo držo omogočale uveljavljanje pristne človeškosti, svobode, torej človeka po božji podobi.⁴⁷

Če se sprašujemo, koliko se je DVCZ uresničil v Sloveniji, potem moramo postaviti vprašanje, koliko smo se kristjani v Sloveniji po spremembi uspeli postaviti na svoje noge in bodisi kot posamezni verniki ali kot celota razviti svobodno krščansko osebnost in jo uveljaviti v življenju Cerkve in družbe. Predvsem to je pokazatelj, koliko se je pri nas DVCZ uveljavil. Odločilnega pomena je torej uveljavljanje krščanske svobode, in sicer tako v življenju posameznikov kot celotne skupnosti. To vprašanje ni aktualno le za Cerkev v Sloveniji, pač pa tudi za vesoljno Cerkev.

7. »Ali ima Cerkev postmodernemu človeku še kaj povedati?«

Tak podnaslov sem dal knjigi z naslovom »*Globalizacija, Cerkev in postmoderni človek*«, ki je letos izšla pri nemški založbi LIT. Odgovor na to vprašanje nemškega sociologa Ulrika Becka je, da bo to Cerkev lahko storila, saj je organizacijsko najbolj usposobljena globalna ustanova, vendar le, če se bo sama spremenila. Če bo dialog znotraj nje na vseh ravneh in med vsem njenimi člani resnično zaživel, potem bo lahko tudi sodobnemu svetu ponudila alternativo, kakor je to hotel DVCZ. To ni pomembno le za Cerkev, pač pa tudi za celotno družbo.

Uresničevanje skupnosti, uveljavljanje socialne pravičnosti,⁴⁸ premaganje ozkega individualizma ni le naloga in zahteva za cerkvene skupnosti,⁴⁹ to je tudi vprašanje preživetja celotne človeške skupnosti.

Sposobnost vživljanja se prične že v materinem naročju, se nadaljuje v zgodnjem dialogu in krepi v družbi, ki si oblikuje demokratično kulturo. Cerkev ima veliko razlogov, da je na tem področju kvas sodobnemu svetu, ki sicer povsod spodbuja formalne demokratične okvire, vendar dejansko zaradi individualizma pogosto služi krepitvi totalitarnih procesov. Cerkev ima toliko več razlogov, da po zgledu Svete Trojice⁵⁰ goji dialog znotraj svojih vrst in tako postane kvas sodobnega sveta.

Lahko zaključimo, da je DVCZ odločilno usmeril delovanje Cerkve v postmoderni čas. Odprl je vrata, ki vodijo do postmodernega človeka, da

⁴⁷ Prim. J. Juhant, *n. d.*, 155.

⁴⁸ Prim. CS, 29.

⁴⁹ Prim. CS, 30.

⁵⁰ Prim. C. Sorč, *Elemente einer perihoretischen Theologie*, Münster 2004.

bi mogla Cerkev tega človeka kar najbolje nagovoriti. Ker smo tudi Cerkev oz. kristjani ljudje tega časa in obenem verniki RKC, to ustvarja svojevrstno napetost med bivanjem v tem svetu in življenjem po veri. DVCZ je katoličane zavezal za dialog s svetom in jih spodbudil k vživljanju v življenje sodobnega človeka. Pokoncilski zgodovina potrjuje, kako zapleten je ta proces, saj bistveno posega v institucionalno shemo Cerkve in terja od nje ustrezno operacionalizacijo tega procesa. Posebno zapletena je ta v postkomunističnih državah, ki so obremenjene s vzorci totalne družbe. Osnovno vprašanje uresničenja DVCZ je uresničenje svobode, in sicer tako v Cerkvi kot v družbi.

Povzetek: Janez Juhant, Ali in kako odmeva koncil v Cerkvi na Slovenskem?

Drugi vatikanski cerkveni zbor je odločilno usmeril delovanje Cerkve v postmoderni čas. Odprl je vrata, ki vodijo do postmoderne človeka, da bi mogla Cerkev tega človeka kar najbolje nagovoriti. Zbor je katoličane zavezal za dialog s svetom in jih spodbudil k vživljanju v življenje sodobnega človeka. Pokoncilski zgodovina potrjuje, kako zapleten je ta proces, saj bistveno posega samo v institucionalno shemo Cerkve in terja od nje ustrezno operacionalizacijo tega procesa. Posebno zapletena je ta v postkomunističnih državah, ki so obremenjene s vzorci totalne družbe. Osnovno vprašanje uresničenja koncila je uresničenje svobode tako v Cerkvi kot v družbi.

Ključne besede: Cerkev, družba, Drugi vatikanski cerkveni zbor, človek, svoboda, komunizem, hierarhija, individualnost, dialog, sinodalno načelo

Summary: Janez Juhant, Did Vatican II Find an Echo in the Church in Slovenia and How was it Received?

The Second Vatican Council decisively pointed the way of the Church towards the post-modern world. It opened the door leading to the post-modern man so that the Church might address this man in the best possible way. Vatican II committed the Catholics to leading a dialogue with the world and to immerse themselves in the lives of the modern men. The history after Vatican II shows how complex this process is since it substantially intervenes in the institutional scheme of the Church and requires an appropriate operationalisation of this process. The complexity is even higher in the post-communist countries charged with patterns of a totalitarian state, therefore the fundamental question of putting Vatican II into effect is the question of the realisation of freedom in the Church as well as in society.

Key words: Church, society, Second Vatican Council, man, freedom, communism, hierarchy, individuality, dialogue, synodal principle